

M. G. H.

TANCKAR

OM

HUSHÅLLNINGENS
UPHJELPANDE

I

CARELEN,

MED WEDERBÖRANDES TILSTÅDJELSE,

UNDER

Extraord. Mathes. PROFESSORENS,

HERR JOHAN

KRAFTMANS

INSEENDE,

FÖR LAGERKRANTSEN,

YTTRADE

OCH TIL ALMÄN GRANSKNING, I ÅBO ACAD.

ÖFRE LÄROSAL, DEN 22. JUNII 1756.

ÖFWERLÄMNADE

AF

JOHAN LAGUS,

CARELARE.

ÅBO, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

KONGL. MAJ:TS

Högtbetrodde Man och Præfident i Kongl.

Cammar Collegio,

Högwälborne Herre och Grefwe,

**H_{ERR} CARL FREDRIC
PIPER,**

Riddare och Commendeur af Kongl. Maj:ts Order,

Så ock

KONGL. MAJ:TS

Tromån och Cammarråder

Hög-och-Wälborne Herrar,

Herr PETTER DRUFVA,

Landshöfdinge och Riddare af Nordstjerne Orden.

Hr. Grefve OLOF LEJONSTEDT.

Hr. LARS JACOB ADLERSTEDT.

Herr. JOH. WULFVENSTIERNA

Riddare af Nordstjerne orden.

Hr. SAMUEL BRAUNERHJELM.

Herr Baron SAMUEL GUSTAV

EHRENKRONA.

Herr NILS SANDELHJELM.

Nådige

Och

Höggunstige Herrar.

ET magert land, som wål håfdas, gifwer
ynnoga frugter, då den förträffeligaste
jordmon utan fkiötsel tilskyndar ringa fördel.

Min fosterbygd, som af Naturen är öfwer-
hopad med besynnerliga förmoner, utbjuder
sig, at giöra Riket mångdubbel nytta.

Desse enfaldige rader tålcka des wålmening,
fast nog ofulkomligen.

De anhålla underdån-ödmjukast, om förswar
och drift hos Eder Excellence och Hög-samt-
Wålborne Herrarne, såsom Rikets ypperste
Hushålls-Mån.

Jag önskar, at Carelen måtte blifwa en åre-
stod, uti hwilken Eder Excellences och Hög-
samt-Wålborne Herrarnes höga och å-
delmodiga nit, at igenom drågtiga inråtningar
befrämja Des wål, med gyldene bokstafwer
måtte inpregla Deras höga och lysande namn.

Gud befrämje Edre råd, anslag och giöre-
mål och låte wålsignelsen af dem flyta åfwen
uppå Eder sielfwe och Edra höga Familier til
1000:de leder! Förblifwer

Eder Excellences

Och Höglofliga Kongliga Cammar Collegii,

*Underdån - ödmjukaste
tjenare,*

JOHAN LAGUS.

Wålment yttrande öfwer Candidaten

Höglärde Herr

JOHAN LAGI

wittra och nyttiga arbete, om Carelske Hushållningens
uphjelpande.

LYfande börjar nu bli det fierran belågna Carelen,
Tryckta förslag wi få si om Sawolax yttrare delen,
Nåppliga tredie del af den förre Carelske tragten.
Sorglig åminnelse gaf den sidste tyranniske magten.

Landet då grufligt slet ondt, folckfullaste husen i-
tåndes,
Gammal och ung ej skondt, månghundrade menni-
skior brändes.

Efterdömme så styggt i fednare tidewarfs opfats;
Orten lefwer ej trygt i brist af nödig beskydsplats.

Folcket berömmes ha mod samt mandom och idoga
händer:

Deras eldpråffade blod til ewig åminnelse länder;
Sielfwe de drefwo ju bårt sin Fiend' från hela neigden,
Segrande flöto de kårt den härjande Nordiske feigden.

Wittre wår *Auctors* Skrift wil här offentliga giöra,
Huru den almenna drift wi närmare täncka på böra,
Ej hushålla så blindt; men följa på spåren Naturen:
Ögat bör aldrig se windt, men koxa på giörligste curen.

Landet år hårliger ort; men des Inwånare tröga,
Låmnandes ej så fort sin sed med willighets öga.
Wår Herr *Lagus* år öm, at lägga klarligt å daga,
Det hushållande tøm des Landsmän höfwes at aga.

Sin

Sin omätliga brand inställa få fritt uppå skogen,
Et fruchtbårande Land båst föder den hårliga plogen.
Sak hel annan år då, dår marcken tjenar ej plöga;
Magt hår ligger nu på, at åkerbruk endast uphöga.

Öfwerhetelig hand hår fordras orten uphjelpa,
Detta folckalstrande land sig synes sielfwer nu stjelpa,
Innan i landet hwar en får refwade marker besitta:
Mången lider nu mehn, som strida det måsta de gitta.

Prisas vår *Auctor* nu bör, som wil beskrifwa den Orten!
En råtsinnad tilhör wågleda de blinde på porten,
Hålst i hushållande wett, hwar på wålmående hänger.
Sådant i ljus år nu tedt, som flåste hushållare trånger.

Månge få sinnade Mån ej finnas i hela Carelen,
Som jag känner igen för willige bota de felen:
Som dår rotat sig fast, at öda den hårlige skogen:
Pennan ej hinner i hast til felens beskrifning bli mogen.

Hår bör nämnas par ord om få Canaler i landet:
Råntan af ortens jord minst njuter Naboliga bandet.
Närmaste granskap då tör få del af fetaste magten,
Som afböjas ju bör med led til Inländska tragten.

På deras landwäg få lång Åboerne borde få medel:
Handelen hånder nu twång, minst waror få tullande
de sedel:

Detta wist hjelpande wårt och bör påtånckas i tider,
Landet til opkomst beskårdt i rök til lutande skrider.

Wattendrag i hwart Land år som pulsådran i kroppen,
Felas blått idkesam hand uprensa de tjenligste loppnen.
Slöde-

Slögdebragd och god bot få snarliga Folcket på fötter,
Känsten få födande rot snart skaffar grönskande rötter.

Åska gier hårligsta salt: harts fås af flytande kåda,
Ämnen ges hundradefalt, som inkomst alla beboda.
Slikt bör skaffas i gång, de tröge til arbete twingas;
Först med läckande twång bör med begynnare tingas.

Ho kan räkna de fått, som skaffa de slitige pengar?
Wiljan gör alting lätt, och fågnar de folckrika fångar.
Ortens domare bäst kan hushålls bristerna rätta,
Lagen gör aldramäst med skärpande konsterna låtta.

Åga de hushållswett, at sätta konster i värde,
Snarliga winnes då det få grönskande början å färde;
Detta begynnande råd de klokare kunna tilöka,
Wisast i råd och dåd från hushållswägen ej kröka.

Fås allt sådant i gång inunder Careliske Polen;
Så blir tiden ej lång til den upgående Solen,
Som då lifwar op alt, hwad hwar och en idog kan önska?
Lyckligt och hundradefalt då kommer landet i grönska.

Faren Herr *Auctor* nu fort med Ert berömliga snille!
Ämnet är artigt och stort samt kårt i det låraste gille.
Grönskande Lager Ni får nu snart med Mästare-
Krantzen:

Rättliga då förestår Er föra Lärare-lansen.

Dygden belönar den hand, som henne följer i spåren,
Hjelpa vårt ödliga land kan liknas den önskliga våren.
Vårckan Jag önskar Er ge! hos Mig skal wiljan ej fela;
Ty jag längtar få se, det Lånets refwor bli hela.

ANDERS JOHAN NORDENSKIÖLD.

§. I.

I Denne konstige och pråchtige werldsbyggnaden; har Carelen af Almagten fåt sit läge, ibland de til den kalla Nordpolen när belågne orter, emellan den 62. och 64. gradn. Så widlöftigt hela detta land tilförene warit, så trånge hafwa des råmärcken blifwit, då wår närmaste Granne, å denna sida, inkråchtat ibland annat stor del dära. Oågtat Landet, på detta sätt, kommit under twenne Kronor, så har det likwål behållit sit almånna namn, och utnåmnes, til åtskilnad af hwaran, med Swensk och Ryfk Carel. Om den förra är jag sinnad, at i det följande något orda. Denne jordflåck har, för sin stora aflåghenhet, nödgats hårtills sakna de Naturkunnigas besök, såsom han ock ånnu är i mistning af den skiötsel, hwilken han med största fog förtjent. Har ock lidit den oförråt, at flere ment, det Skaparen här warit sparsam i sine håfwors utdelande, och at detta Land, wid det almånna skiftet, blifwit låtloft lämnat af fördelar och rika skatter. Men med saken förewetter det sig helt annorlunda. Ty här finnes öfwerflödigt grund och åmnen til säll och lycklig lefnad; tusende Naturens alster wånta på sin upodling; otalige wedermålen förekomma härflådes af Skaparens godhet emot menniskian. Landet, hwars widd eller area, i brist af mätningar, ej noga kan utfåttas, dock til det ringaste bestiger sig til 200. qvadrat mil, har förråd til mångfaldig förådling, många nåringar, dråchtige afkastningar.

ningar och nyttiga inrättningar. Det gräntfar åt föder til Kexholms Län; Wäster til Sawolax; Nordwäst til Sotkamo Sokn, där Fiellryggen, Maanfälkä, skiljer Carelen och Österbotn; Nordost til Ryfska Carelen, där gräntsen intet blifwit rubbad sedan Stolbowiska freden. Det består af följande 6. Soknar: Keselax; Kides med Orawilax Capel; Tohmajärfwi med Kihtilys-waara Capel och Pelgjärfwi annex; Ilomantz med Eno; Liebelitz med Cawi och Condiolax; samt Pielis med Nurmis och Juga Capeller. Hwad inbyggarena widgär, så hafwa de, i alla tider, wist lydna och trohet, emot sin Lagrättmätige Öfwerhet. De lade sin tapperhet å daga, flere tilfällen at förbigå, wid sidsta olyckeliga kriget, hwaraf en bedröfwelig åtancka ännu är i färskt minne, då Fienden intet underlet, at på alla mögeliga sätt, utöfwa sin grymhet emot Carelaren. Wore det då under, om landet skulle ligga öde och inwånarena wara wanmächtige och uslingar? Dock har Landet någorlunda förmåt åter upresa sig, och folcket kommit til wälmoga; för hwilket wi, näst Gud, hafwe at tacka Öfwerhetens Nåd. Här bör jag ock, mine Landsmän til wälförtjent låford förmäla, at de äro mycket renlige och snygge, uthärdande, arbetssamme, tjenstachtige och frikäftige emot främmande. Men jag wil sparsamt röra om deras dygder, emedan jag annors torde beskyllas för den, hwilken låtit Nationelle kiärleken förmycket hos mig råda. I landet finnes wäl mycket backor, men få kale bärg. Här förekomma fruktsamme fält med angenäme lunder, samt tjocka och widsträckta skogar af flere träslag, hwilka utmängla sig til Inwånarens mångdubbla tjenst. I desse uppehålla sig otalige skarar, af allahanda djur och fogel, hwilka bjuda folcket tråts til sit utödande. Här af händer, at en omhugsen Bonde mättar sig ei fällan af sådane rätter, med hwilka mången Herre annorstädes, ofta önskar pryda sit heldagsbord, och stilla sin lyft-

lyftmätenhet efter willebrädd. Landet är genomskurit af stora och fiskrika träsk och söar, hwilka mycket lätta rörelsen i landet. Men denna förmån fördubblades mångfaldigt, om arbete och konst skulle, hälft något, underhjelpa Naturen. Sjelfwa jordmon är af hwarjehanda slag, dock mest sandblandad mylla, aldeles willig at frambära hwarjehanda fäd och växter. Häruti ligger grunden egentligen dertil, at i denne wår Carel finnes öfwerflödigt spanmål, hos treffamme Hushållare. De äga ock rågstackor i skogen, hwilka i 2. à 3. år stå orörde. Och när Österbotns boen lidit miswäxt, så har Carelen tjent för hans förråds hus. Tänck! M. L. huru mycket större skulle afkastningen ei blifwa, om bättre hushållning tilkomme. Ty man måste tilstå, at Landet ännu saknar aldeles mycket i sin tilbörliga häfd; at det kunde upbringas til långt större bördighet och inkomst för Cronan; at i Hushållningen förekomma åtskilliga misbruk, ofeder och fel; at Carelaren härtills litet brydt sig om förädlingen af Naturens alster, utan med dem hushållat oförsigtigt, ja, jag wägar mig at säga, förwänt. Det efterföljande skal tjena til bestyrkan af denna min talan. Då jag äfwen skal yttra, mina enfaldiga dock wälmenta tanckar, huru förenämde olägenheter böra afröjas, så at tilbörlig fördel må kunna winnas, och landet til mögelig drägtighet uphjelpas.

§. 2.

Alla folckslag, som warit männe om sin wälmagt, lägga ofs tydeligen för ögonen, huru de, til Hushållningens befrämjande, haft all möda och omkostningar osparde; och emedan slögder och allahanda näringsfång, om mögeligen kunna drifwas til någon högd, om intet affåtningen på det, som blifwit tilwärcadt, är beqwämlig; så hafwa de, då det ärfordrats, anwänt all mögelig kåstnad

och sorgfällighet, til ärhållande af en sådan beqwämlighet. Huru många Tunnor guld, kostar icke Frankriket, Canal de Langvedoc, 1672. af LUDWIG XIV. giord, med Aude och andre floders sammangräfwande? Huru mycket hade ei CZAR PETTER 1:s förefats, at sammanbinda Pontus Euxinus och Palus Mæotis med floden Wolga, denna med Onega ock Ladoga, om den wunnit sin wärkställighet, ärfordrat? men wi behöfwe intet låna exempel af Utlänningen. Trollhätta Slufswärck talar hos oss härom. Såsom det land äger lyckeligaste belägenhet, som af Naturen, förmedelst segelbara siöar blifwit genomskurit, så är det åter i sådant affeende olyckeligast, som igenom konst ock arbete, til en dylik förmån, intet kan förhielpas. Hwad nu Carelen beträffar, så är des affättning ganska beswärlig, för landets wida aflägenhet ifrån städer, til hwilka des producter, ej ä annan tid, än om vinteren, kunna framkaffas. Emedan en mängd af nyttigaste inrättningar, nödwändigt måste stå tilbaka, om intet sidstnämde olägenhet rödias ur wägen; ty wil jag aldrast först kårteligen omorda, på hwad sätt det beqwämligast låter sig göra. At man härwid måste betjena sig, af siöar och strömmar, som igenom arbete och gräfning, blifwit sammanbundne, lär hwar och en lätteligen finna. Här fordras altså med fog, at jag skal utstaka sielfwa Canalens gång; och all den underrättellen, jag häri äger, har jag at tilskrifwa, den för hushåls wett och många andra Riket högst gagnande wetenskaper, berömde Kyrckkoherden i Pielis Herr JACOB STENIUS, och sin Fader häri like Sonen Candidaten H. JAC. STENIUS, min Landsman och synnerlige Wän, hwilka gunstigast behagat meddela mig flere anmärckningar härwid. Sedan wi förlotrat icke allenast Wilmanstrand, utan ock Nyflot, at Carelaren ej kan komma in i Saima siön och således til S:t Christina, hwarigenom Canal til Menduharju och därifrån

widare

vidare til Lowisa, stode at göras; kunde igenom Höge Öfwerhetens anstaltan, Canalen gräfwat til ändan af Borgå Åen, ifrån Hollola siön, som är bunden med Päjände, hwilken kunde förenas med Rautalambi, Idensalmi och Cuopio siöar. Då Carelske waror genom Raicus, (hwarest rudera af en skants finnes,) Randasalmi, Läppawirta &c. kunde framföras. Af denne Canal, kunde ock Sawolax med öfre delen af Tawastland, betjena sig. Men skulle en annan, som är långt lättare anläggas, hade mine Landsmän med mig wunnit sin önskan. Ty ifrån Pielis räknas ungefär 40. mil til Uhleå. Mit här emellan är Cajana belägen, hwart til Marknaderne Uhleå Boer årligen resa, utföre Uhleå-älfwen och-träsket. Den förre, som sträcker sig 9. mil i längden, har några starcka forssar, innan träsket tager wid, så at 4. å 5. dagar gå häremellan til kåst. Men detta kunde hjelpas, igenom forssarnas ränfning, hwarmed i Österbotn nu fortfares, under den Wittre Magister SAMUEL CHYDENII inseende. Desutan går ifrån Uhleå til Cajana en gijn Landswäg, som afbrytes af Uhleå träsket i lands-udden Säräjäsniemi, 9. mil ifrån Uhleå. Här kunde Cajana handlande hafwa sin lastage plats, dit warorne landwägen och dädan siöleds til Cajana kunde förslas. Mögeligheten häraf wisa Wilmanstrands boer, hwilka landwägen 9. mil ifrån Friedrichshamn, släpade sina waror. Då man följer Åen, som stryker förbi Cajana, och förbyter sig, nedan om slotts lämningarne, i et starckt fall, möter, efter $\frac{1}{2}$ mil. ifrån slottet, stora träsket Rehiansfätkä. Detta skiljes medelst ett fund, ifrån ett annat större träsk Kiandojärswi 4. å 5. mil. Derpå möter en liten å och straxt sedan ett litet träsk, wid namn Lappajärswi. Här faller åter en å, hafwande sit watn af ett litet kärr 2. m. därifrån. Hwarwid Maansfätkä By, 12. m. ifrån Cajana, gräntseskilnaden är emellan Carelen och Ö-

sterbotn. I omtalta myra, högst några 100. alnar, (hwilken är juft det, som borde genomgräfwat,) delar watnet sig i 2:ne grenar: den ena sträcker åt Cajana och den andra åt Carelen, hwilken gör under sit lopp, åtskilliga små forsar och mindre träsk, tils den efter 10. m faller i stora sön Pielisjärwi, hwilken har sit utlopp wid Pielisfenjoki. Denne afbrytes af flere träsk och 9. resbara forsar, hwilka rusa in i sön Oriwäsi, som har communication med store sönarne Puruwäsi och Pyhäjärwi. Omkring hwilka, de öfrige Carelske Soknar, undantagandes Pielis och Ilomantz ligga. Detta, som jag anført om denne Canals största lätthet, winner ny styrcka af ärfarenheten: ty Major AFFLECK, som för 40. år wid lag tilbakars, hade Pielis Sokn arenderat, har därifrån, med 3. bördings båt, rest til Cajana. Den projecterade Canalen är alt derföre möjelig och kunde snarast och lindrigast förfärdigas, om någre 100:de man af wärfwade, under någon kunnig och förfaren handledare, därmed skulle sysselsättas. Et sådant manskap underhålles, hwad häldre är, af Cronan och tilskyndar Riket ofta intet så stor nytta; utan permittterade stryka omkring landet. Af desse kunde ock Gräntsewackten hållas, då Cronan skulle slippa den utgift, som desutan med denne Gräntswakt är förknippad, igenom durchmarchers och månads gages afbetalning, åt såldater af indelte Regementer, hwilka då sige vara hemma, åtniutandes underhåll af sina rote bönder. Framskaffandet af wiſtualie waror til någon stad, som med otrolig swårighet skier ifrån Carelen, skulle aldeles uphöra til så stor del, som ärfordras til deras underhållande, hwilka arbetade på Canalen. Den stora penningebrist, som Carelen nu plågas med, skulle altså härigenom något litet minskas. Eljest, sedan förenämde farled kommit i gång, och gjort framförelsen, på allahanda slag af landets producter, mångdub-

belt

belt lättare, är det oemotfägeligt, at därstädes då skulle blifwa så stor ymnighet på penningar, som där nu finnes godt förråd, på allahanda lifs förnödenheter och myckenhet ämnen til flere slags nyttiga inrättningar. Canalen skulle alt-därföre wara ett driffiäder för inwånarena til flit och arbet-samhet, samt gifwa dem tilfälle, at utwidga sig otroligen, göra sit tilstånd mångdubbelt fällare, än det nu är, och i samma grad, förfin del, föröka Cronans inkomster; Ja, Care-len skulle, näst Guds hielp, blifwa en kornboda för Riket, som wore anseelig. Någon torde härwid göra det inkast: at om denne Canal blefwe öpnad, kunde Ryssen ifrån Ny-flott, med lätta fartyger, stryka hela landet igenom och på få dagar, härja och upbränna det samma. Men detta kunde förekommas, om på de ställen där Fienden, om han gjorde inbrätt, nödvändigt måste passera, små skansar eller Citadeller, behörigen försedda, skulle upka-stas. Ingen brist på därril beqämliga platser och tjenlige ämnen af sten, torf eller träd, skulle här wara. Desutan: Carelen utgör intet Krigsfolk, utan wid infallande krig, har man gåt ur hus til landets förswar. Men hwar och en kan finna, at ett oöfwat Manskap, det må wara huru behjertat som hälst, intet färdeles wil hafwa at betyda. Carelen skulle altfä blifwa mångdubbelt säkrare, om se-dan gewär och Ammunition tilräckeligen blifwit utdelt, och en man af wisse bågetal utskrifwen, någre Cappor span-mål af samma bågetal, årligen skulle sammanfskjutas til et Sokne förrådshus, i hwilket borde finnas 100. à 200. T:er, at hela Sokne-manskapet däraf kunde underhållas, utan Al-mogens besvär, i krigstider. Någon tid, för än sielfwa krigslågan utbrister, borde detta manskap i nödige exerci-tier ötwas, af någre berömda förasskiedade Officerare, som ock sedan kunde blifwa deras anförare, om de wore kun-nige om ortens läge och flincke skidlöpare. Men för all
ting

ting borde de äga frihet, at sielfwe utwälja, antaga och när dem behagade, lämna dem. En sådan lindrig medfart, som de i denna händelsen wore underkastade, tror jag, de gierna wille undergå. Eljest emedan Carelaren är mån om sin frihet; så kunde Prästen och Befalningsman, til hwilka han har största förtroende, til hans öfwertalande det mästa bidra. Och har man orsak at tro, at detta manskap kunde göra fienden stort afbräck, ty Carelaren är starck, orädd, wan at tåla fatigver, slug och löper snält på skidor &c. Frugtan, för Carelarens upror emot Öfwerheten, är onödig, ty han har wid alla tilfällen wist sin trohet. Irland och Turckiet tjena ock här til eftersyn, at fattigdom och förtryck äro häldre orsak til inbördes krig och rebellion, än wälmagt och trefnad. Det inkast, at Canalen skulle tjena til lurendrägeriets befordrande, förfaller ock straxt, då man ärindrar sig, at när Carelaren härigenom får affättning på sine waror och tilfälle, at köpa de nödige ifrån egne städer, nödgas han ej mer, at sälja dem åt eller köpa ifrån Ryssen. Det förra skulle han så mycket mindre göra, som at victualie waror, hwilka härtils warit mästa Länets produkter, äro i högre pris i egne städer, än hos Ryssen. Det wore annors ej orådligt, at Canalen belades med skialig tull, hwarigenom Cronans afgifter blefwe betalte. Men den borde så jämkas, at wi kunde med Ryssen hålla balance i priset. Tull afgiften betaltes af inwånarena lättast med spanmål, hwarmed Säl-daterne til en del kunde underhållas.

§. 3.

Jag beklagar, at mig härwid gifwes tilfälle, at något orda om Lurendrägeriet, som af Carelaren tillika med Ryssen föröfwas: ty jag spår förut, at jag därigenom intet wäl recommenderar mig hos mine Landsmän. Men jag

jag håller före, det jag ej gjort såsom en rätsint och ärlig undersåte, om jag skulle förtiga et gift, som hemligen fugar sielfwa musten utur landet. Landthandlare äro här de störste och farligaste Lurendrägare. Ty de såsom medelaste försträcka pengar, åt den fattigare, til hans förnödenheter, hwilken derigenom blir twungen, at försäkra Borgenären om sine warors aflåtande til honom, på hwilka han sielf ofta får sätta priset. Desse fara omkring landet, i synnerhet om hösten, och upkiöpa alt det de kunna få. Hwilket alt (undantagande sådant, som mera gäller i egne städer, som Biörnhudar, torre giäddor &c.) de föra endera sielfwe til någon Ryfsk stad och handelsstäck, eller ock aflåta åt Kiöprysfar, hwilka på något wist ställe, efter träfsad öfwerenskommelse, äro til mötes. Här handlas då endera med redbara pengar eller ock bytes wara emot wara, som å Ryffsens sida är mäst allahanda band, cattuner, fatiner, dammaster, silke, hwarjehanda lärfter, halsdukar, mystygen &c. eller gifwa Carelarena åt Ryssen smör emot talg; emedan smör hos Ryssen är dyrare och begärligare än hos oss, och i våra städer talg dyrare. Desse waror inpracticera de sedan, och sälja sielfwe minutwijs, eller ock försla til andre orter och mäst aflämna åt Östebotniske afnämare. Ja man har fog at tro, at de få förskått af Östebotns boen, utom det de taga til borgning af Ryske handlande. Men detta är ei ännu nog. De fara sielfwe med pengar merendels til Wiborg, och upkiöpa bland mycket annat, flere hästlafs Holländskt Rull Tobak, hwilket försäljes åt Östebotningen, som denna wara minutwijs förytrar; ja, sielfwe Lappen får en del häraf. Så at Carelaren, som ej bryr sig om detta Tobak, emedan han har egit och således bespar någre pengar, är allenast en forman. I Carelen äro wäl 2:ne Tull-Camrar och en Gränts-Ridare, men deras waksamhet kan omögeligen wara så stor, at de kunde

de hämma denna farfoten. Ty landet är aldeles widsträkt och åtskilliga Carelaren ensam kunniga lönwägar befordra alt förmycket detta hans handawärck. Det händer ock ej fällan, at en ärlig tullbetjent, som råkar dylikt resfölje, tackar lyckan, at endast i tyfthet få se på, huru de färdas. Wil han göra något kap, så bör han förut see sig i stånd, at förswara sig emot alla wåldsamheter. Stundom kan ock Tullbetjenten åtnöga sig med någon handpenning och wara om ej befordrare, åtminstone ej någon hindrare, af en så förwänd rörelse. Desse oredor blefwo förökte igenom det sielfswåld, som Ryfke handlande förr hade, at fara omkring landet och utmångla sina waror, fast det nu blifwit inskränkt til friheten, at endast få resa til Cajana marknader, som hålles d. 3. Febr. och 10. Aug., där de få upkiöpa och försälja wisse waror, emot behörig Tull, wid fram- och åter-resan, som kan ses, af 1738. års Tulltaxa, för ut-och in-gående waror. Men det är härwid märckeligt, at under den tiden Ryssen är wid Tull-Cammaren, framläpas contrabande waror genom bijwägar. Hwarföre ock Ryssen ej färdeles hastar sig ifrån Tullen. När Ryfke Kiöpmän uppehållit sig i Cajana någre dagar, af hwilke en del blått hålla sig lustige, en del för fyns skul något litet handlat, komma de tillbaka, hafwande förr eller efter sig häftslas af Swenske plåtar, Silfwerpenningar och kistor fulla med allahanda arbetat guld och silfwer, såsom bägarer, kannor, skedar &c. Österbotningen är fuller aldrig så enfaldig, at han utan ärsätning lämnar Ryssen något. Men det blifwer emedlertid wist, at sådane metaller til Swerige ej så snart inkomma, som de utfara; ty Ryfka Regeringen har förordnat en wakt längs åt Gräntsen, hwilken det ikal förhindra. Samma Ryfka Gräntswakt, i det stället den skulle tyckas wara förhinderlig, är Lurendrageriet beforderlig, ty Gränts-Officeraren förhindrar ej färdeles,

deles, utan snarare gifwer betyg åt den resande Lurendrägeraren. Lurendrägeriet befrämjas ej eller litet derigenom, at Ryske Kiöpmän resa omkring landet, under skien af de under Ryske wäldet gjorde gjälders inkräfsande, då de sälja sit kram, köpa bondens waror och dela ofta pengar på ny räkning, samt således utsträcka sin skuldfodran mer och mer. För Cronobetjenten kunna de ock behändigt ljuga, och utom den konsten skulle deras resa fällan lyckas. At Kiöp-Ryssarna lämnas tilstånd, igenom wår Carel resa til Nyssot, är estertäncksam; ty i alla byar, säljes något i miugg, samt qwarlämnas til föryttring på framtiden, och landets alster upköpes. De blifwa wäl af wakten convojerade öfwer gräntsen, men de stiga upp i en utnämnd holme, dit bönderne om nattetiden komma med sit Capital. Ja Kiöp-Ryssarne reta skiändeligen bönderne til Lurendrägeri, wid uptingandet af deras waror. Med Kärämäki Sokn, som ligger häremellan, är förtreteligast, ty mindre delen af den samme, hörer under Swenska, men större jämte Kyrckan, under Ryska Cronan. Åboerne å denna sidan hafwa altfä under Kyrckoresan, det önskeligaste tilfälle, at til Ryssen föra sit egit; ja, sin wäns på köpet. Huru mycket underslef härigenom skier, kan hwar och en finna. Desutan lida de aldeles mycket i Gudstjenstens widmagt hållande; ty såsom Swenske Underfåtare böra de sijnra Swenske Högtider, men då hafwa de Ryske ingen Gudstjenst. När åter dessas Högtids dagar infalla, hafwa de efter Swensk st. inga. Hwad kan då häraf annat följa, än at de i achttaga ingendera? Denna willerwallan kunde lättast förekommas, om de 80. hemman, som lyda under Sverige, blefwe anslagne under nästgräntsfande Kefelax Sokn. Til Lurendrägeriets hämmande wore ock högstnödigt, at här förordna en Gränts-eller Ut-Ridare. Desutan i almänhet borde Landthandeln på alt sätt affskaffas.

Ty den späckar ensam någras pungar, men är en påst för hela landet. til ex. Landhandlaren betalar ungefär 2. högst 3. dal. för 1. Lifsp. hampa, hwilken han föryttrar åt Österbotningen för 6. ja 8. daler. ÖKronte bäffmän och målkärl borde ock nogare efterse och aldeles upbrännas; hwarwid jag wil ock omröra Kiöp-Ryffsens illgrepp, at då han, med sin Landshälsman, betalar för 1. Lifsp., har han tagit efter krönt wigt, 6. å 10. Marck på kiöpet. Det samme gäller ock om Hans Kann-och Tunn-mät, hwilket är långt drygare än wårt. Wi få då lås, at kiöpa samma wara mycket dyrare igen. Det tyckes ock wara bäst, at Ryffen skulle förbudas fara til Cajana, åtminstone at djt med sig föra sådant, som tjenar wåre egne slögder til förfång. Äfwen få, at fara genom Kefelax och Kärämäki til Nyslot. Lurendrägandet i anseende til Tobaken skulle afstanna, om i de Österbotniske Städer, godt Swenskt Tobak för billigt pris, kunde fås. Carellske Qwinnor borde ej eller wara tillåtit, at bruka Ryfska sidenband, halsdukar &c. ty ho wille dem då inpracticera? Det kommer ock mycket härwid an, på gode och ärlige Upsyningsmän. Ty när minsta inbråt i Lagarna och underslef blefwe, med ett allwarfamt straff belagt, skulle ofreden förminskas. Tullbetjenterna borde i synnerhet wara i rörelse, då Ryffarna resa til och ifrån Cajana marknader, och passa på deras lönwägar, af hwilka jag wäl kunde de förnämsta anföra, men at undwika widlöftighet, nödgas förbigå. Än mera skulle man i Lurendrägeriets hämmande winna sin önskan, om alle sådane waror, som Lurendrägare öfwa sin handel med, i fabriqverne skulle stå til kiöps för sådant pris, at Swenske Kiöpmän, wid deras föryttrande, til alla delar kunde hålla kiöp med Utläningen. Häraf skulle naturligen följa, at ingen med sit äfwentyr, böde til at införsla någre sådane waror utifrån.

Men

Men emedan Fabriquerne i vårt k. Fädernesland, ibland andre orsaker, för det de ännu äro i sin början, intet kunna hålla sin tilwärdning så lindrig, som Utlänningen; så möter härwid den swära frågan, nemligen: hwilken skal gå i utläggning, för den skilnad i priset, som är i våra och de Utländska Fabriquer? Häruppå swaras, at emedan Fabriquerne nytta är aldeles almän, så borde hwar och en, som heter inwånare i Riket, bidraga til deras upkomst, och därföré samfält ärfatta förenämde skilnad. Detta är så mycket billigare, som i annor händelse, Ståndspersoner och Ämbetsmän, såsom de der mäst bruka Fabriquer waror, af sina swaga löner, så godt som allena uphjelpa Fabriquerne, af hwilka dock alle, som fades, hafwa nytta.

§. 4.

DEn Canal, som i 2. §. utstakades, tjenar Carelen icke allenast deruti, at han lättar framförsländet af Landets producter, utan ock gör Landet tjenligt til Städernas plantering. En sak, som ganska mycket bidrager til Carelens förhålligande. Ty en Stad, som är hulpen til folckrikhet och rörelse, samt fyllsättes med rätt idrotter, gör sådan tjänst åt det omliggande landet, som hjertat med blodens omförande, åt en lefwande kropp. I huru beklageligt tilstånd är icke altdärföre Carelen, som ligger så långt bårt ifrån hjertat, at han af det samme har föga kännning? Hwilket följande skall intyga. Ifrån Pielis Moderkyrcka (emellan hwilken och Ilomantz äro 12. m.) räknas 40. m. til Uhleå. Hwart emedan Ilomantz boen igenom Pielis skal fortsätta sin resa; så blir för honom hela wägstycket fram och tilbakars 104. mil. Liebelitz, som ligger nästan i samma linea åt söder med Pielis, har ock med denne nästan lika lång wäg. Då inwånarena af de

öfrige Soknar, undantagandes Pielis, göra sin stadsresa åt Lovisa, så de färdas 40. 50. ja somlige inemot 60. m. endast framåt, hwilket fördubblat blir et alt för drygt miletal. Hwar en må altså dömma, huru beswärlig sådan resa måste blifwa. Under framresan ser man karlen sällan sitta på slädan, och i motbackar på kiöpet hjälper han til med alla krafter. Är föret och wäglaget godt, hinner han hem efter 4. weckor, men i widrigt fall senare. När härtill ännu lägges de många dagswärcken, hwilka gåt åt under tilrståndet på resan, och hwilodagarna efter; så måste man tilstå, at denna stadsresa är icke allenast ganska beswärlig, utan ock alt för långsam. Efter bästa hästar kan sällan sättas mer än 3. T:r Råg, med annat småt, karlens wäkoft, hö och nog hafra för hästen. I staden har han desse år fät för Råg och Malt T:n 20., för Korn 16., för Hafra 12. dal. Får han altså för lasset, som med så stort besvär blifwit framläpat, 8. à 10. Plåtar, som intet en gång swarar emot $\frac{2}{3}$ af skiutspenningarne i anseende til militalet. Hans spanmål blir således obetalt. Det ärläggas i almänhet fulla skiutspenningar til den, som nog lätt framförslar andras waror. Men du ärlige och frikostige Carelare, framläpar med långt större swårighet än andre, dine egne utwalde waror til staden, skiäncker dem åt stadsboen och låter åtnöja dig med $\frac{2}{3}$ af skiutspenningarne. Du betalar för 1. T:a Salt 24. dal. För järn och annat ärlägger du äfwen så dryg penning som andre. Här finner man handgripeligen grunden til din penningestuka; såsom ock orsaken, hwarföre din medfödda ärlighet låter förleda sig til det förgiftige lurendrägeriet. Dit tilstånd i anseende til din stadsresa och aflägenhet ifrån städer, är altså medömkan wärdt, ock M. L. kan finna, at mit förslag om Canal och städer äger fullkomlig grund. Carelen kan intet utom dem hielpas, mer än andre sådane orter och landskaper,

fkaper, utom dem någonsin blifwit hulpne och fligit til flor och anfeende; ja, den hade orfak at fukka, om ingen wålade fig at eftertäncka, på hwad fätt, de många därftädes befinnelige Naturens förmoner, kunde och borde användas Riket och invånarena til nytta. I fall altså Canalen genom Sawolax fculle gräfwä, wore bäft, at utom flere köpingar, den egenteligen för Carelen tienlige, fculle anläggas i Joensuu by uti Liebelitz Sokn, eller i utfallet af Pielis åen wid Pyhäfälcä ftrand. Ehuruwäl til Warkaus, der den 1:fte Sawolaxfke köping efter Naturens utfiakning bör blifwa, födrare Carelen hade närmare; få tycker jag ändoch, at hela Pielis, Ilomantz famt en flor del af Liebelitz och Tohmajärwi, hafwa fin fördelachtigaste uplägnings plats i ofwannämde by. Ty med fine fmärre och i forflar tienligaste båtar, kunna de ej beqwämligen fara til Oriwäfi, i hwilken gode Jagter kunna fegla. Desto flörre wore olägenheten och nachdelen, ju längre förflen af tunge waror blefwe. Men jag wänder mig til den emellan Carelen och Öfterbotn omrörde Canalen, och fkal bjuda til, at i Carelen föreflå någre handelsplatfer, förmodandes, at hwar och en, fom har fig belägenheten bekant, kan finna, det Cajana kunde blifwa en köping, fedan den förut undergåit anfenlig reformation. Men emedan denne fculle blifwa långt aflägen för de födrare Carelske Soknar, få borde en annan, på tjenligit flälle, anläggas wid Kuokafien forfs i Nurmis eller ock i Liexa by. Förutan denne en annan wid Oriwäfi flön, hwilken fculle blifwa näflan i medelpunkten af Landet. Deffe kunde i förftone wara tilräckelige, men fedan Landet blefwe folckrikare och mera upodlat, kunde flere inrättas. Ty man wet, at i England, fom är 9. gångor mindre til area än Sverige och Finland, äro näflan 7. gångor flere. Til deffe med privilegier förfedde handelsfläckar, fculle någon af dem, fom bo på lan-

landet flytta sig, ja de öfwerflödige förmögne och drifwande handlande i Österbotniske och andre städer, borde dertil upmuntras. Förän desse Kiöpingar kunna tilräckeligen gagna landet, bör Uhleå få Stapelstads frihet; ty så länge handeln drifwes på Stockholm, blifwa Landtmanna waror aldeles billiga, men borgarenas dyra, i hwilket fall Carelaren för liten winning, skulle idka Lurendrägeri eller ock resa til sin nuwarande handelsstad Lovisa, ej uträknande härwid sielfwa skadan. I desse städer borde synnerligen sådane Fabriqver och handaslögder i gång sättas, til hwilke råa ämnen i landet kunde fås, såsom Linne Fabriqver, emedan Carelen framafstrar en fintågig och len linwäxt, fast något kårt, och god hampa, hwilken Landthandlarena föra til Österbotn. Åtminstone borde i förstone Spinnerier af Landets Qwinfolck, äfwen som i Ryssland med största fördel, idkas, hwilka nu wårdslöses så långt, at minsta deln af Bonde-Gummor och-Pigor betjena sig af Hjul Spinräck. Borde derföre Lin och Hamp plantager här i landet på alt sätt skiötas, hwartil efter mit tycke bidroge, at i stället för 1. Marck Lin, som nu skier, til Cronan skulle betalas flere til ex. 3. 1:ste året. Sedan kunde denne utgift årligen ökas och i det stället annat lindras. Då landet blefwe twungit, at slå sig härpå och således förefse Fabriqverne, hwilka ockinge kiöpa til af Cronan. Den ömhet, som Engelska Cronan anwänt på Linskiöfeln i Irland och Irlands däraf tilflytande sälhet, förtjena här upmärksamhet. Af Lin-och Hamp-frö, (som nu mäst säljes åt Ryssen för ganska liten penning,) äfwen som af roffrö, kunde oljor prässas, hwilka dyrt af Ryssen åter inkiöpes. Repslagerier finna här ock rum. Ylle Fabriqver med Tryckerier och Färgerier wore äfwen nyttige och nödige; ty de tyger, som där tilreddes, köper Carelaren nu af Ryssen. Garfwerier och Sämiskmakerier borde och anläggas,

läggas, då Ryssen ock skulle mista sin fördel häri. Swinbårits, häftagels och hårets, som afklippes af Creaturen, användande til hwarjehanda nytta, som rep, madrasser, dynor, &c. bör ock ihogkommas. Åtskillige Bruk, som Glas- och Papper-Bruk, kunde ock inrättas. De almännaste och största fiskerier, borde endast idkas af wisse fiskare. Ty Landtbruket ensam behöfwer aldeles nödigt en hel man. Eljest bör fiskeriet därstädes undergå behörig förändring, så i anseende til sielfwe fiskebragderne, som sättet at fånga och hantera fångad fisk. Åtskilliga plantager borde ock iyslosätta stads boen, såsom Röde Granens, Lärketrådets, Siberiske Cederns, Archan-Gelicæ, Gentianæ Rubræ, Spicæ Celticæ; ja, Saffrans, efter Archiater LINNÆI project. Trägårdskiötsfelen borde ock i synnerhet wärdas. Huru benägen Carelska jordmon är för den nya werldenes alster, hwars bruk Engelsman RAPHELONGI i Wirginien sig lärde och efter hemkomsten otalige andre, jag menar, Tobaken, kan där af finnas, at hwar bonde i Carelen af planterad Tobak har ej allenast til husbehof; utan ock til aflåtande åt andra, oachtat han föga wet, huru Tobaks plantager skola wärdas. Ja, det än mera är, bönderne i från Ryske Carelen upkiöpa desse blad, för godheten i wigten och priser. Herr Landshöfdingen NORDENSKIÖLD i Des nådige til mig af den 11. Maji aflätne bref, berättar ock, at Han i Cuopio och Idensalmi sedt rullor spundne af hem Tobak, hwilka de fins emellan sålt för 1. dal. Kmt stycket. Skulle därför Tobaks plantager icke här lyokas? Bladen kunde endera upspinnas i egne städer eller föras til andre Fabriquer. Flere omständigheter wid desse städers anläggning, går jag förbi, emedan M. L. dem kan finna i min Brors Mag. och Rector AURENII disputation: om det, som bör i achttagas wid en stads anläggning.

I Bland andre bewis af en förnuftig hushållning, är skogarnas wård och skiötsel. Men Carelarena hafwa intet lärdt sig detta, för den öfwerflödiga tilgång de härtills haft på skog; utan däremot har elden och yxan bedröfweligen lämnat efter sig jämna fält, och gjort mången tilförene fruchtbar marck til odugelig. Ja, de hafwa i kapp utödt och ännu utöda skogen, i mening, at den samme intet kan på bättre sätt användas, och at en oländ marck härigenom fruchtbärande göres. Men jag behöfwer intet kullhäfwa denna tanckan och wisa skadan af swediande, sedan många det gjort; Utan bör jag wara mera omtänkt om medel, at hämma denna smittan, som til största delen härrört däraf, at skogarne i Carelen äro almenna, til hwilka hwar och en har lika rätt, undantagande stundom någre tunnors enskilte land, Åbatta kalladt. Bör därföre landet aldräförst delas emellan byar och gårdar, så til ländig som oländig marck. Ty så länge skogen är almenning, så befitar hwar en med alla krafter, at med yxa och eld göra sig af den samma största winst, som någonsin är möjlig. Men sedan skogarne blefwe delta, skulle dessa olägenheter til en stor del förswinna, hälft om skogswård infördes, då hwar och en skulle bättre skiöta sin jordbit. Wi betyge med underfätelig wördnad wår glädie, öfwer Höga Öfwerhetens ömma försorg äfwen i denne del, i ty, at 40. Landtmätare til de förre 20. skola komma hit öfwer, den ena halparten at afmäta landet och den andra, at lägga i storskifte, alla stridande byamåls hemmans ägor. Ty häraf flyter, som sades, skogens ömmare skiötsel och landet til alla des förmoner blir kunnigt. Wid denne skogarnas delning borde wissa skogstracher utmärckas, som de nuwarande inwånare ejinge widröra, (ty utmarcken blefwe för dem desutan nog widlöftig;) hwilka

ka åt någre inbyggare, som kunde komma annorstäds ifrån eller tjenstefolk framdeles, sedan de förökt sig och wille antaga hemmans bruk, kunde inrymmas, at bebos och upodlas. Til denna skogsdelning skulle ock bonden lätt lämna sit samtycke, om han blir ifrån den tanckan entledigad, at skogsdelning och Krigsmanshåll äro ouplösligen med hwarannan förknippade, hälft han sielf kan finna, hwad påföllden blifwer af skogens obarmhertiga utödande. Den fattigare skulle ock härigenom slippa, at klaga öfwer den förmögnare, som wil alt lägga under sig. 2:o Bör swedjande, om ej i förstene aldeles förjudas, dock aldeles starkt inskränkas. För Ståndspersonerne i Carelen, i synnerhet Prästerne äfwen ock andre ägare af mycken spanmål, borde aldrast först swedjande aldeles förjudas. Ty då de andre skulle se, at man kan lesa förutan swedjande, och hwad winst man har af rätt häfstad åker och äng, blefwe de snart upmuntrade, at efterfölja deras fotspår. För de mindre förmögne borde swedjande inskränkas til wissa år, med årlig förminskning af en sådan förwänd frihet, samt pålaga, at inom den tiden få utwidga deras åker, at de sedermera intet behöfde utöda skogen med swedjande. Ty at twärt af förbiuda dem swedjandet, wore at taga dem på en gång brödet ur munnen. 3:o Tjente til skogens wård, at någre des Upsyningsmän af Wederbörande blefwe förordnade. En Öfwerman i hela Häradet kunde hafwa en Underbetjent i hwar Sockn, hwilka hwar och en borde nogga tilse, at skogen tilbörligen blefwe hanterad. Den angifne öfwerträdaren borde få swårt straff. Desse Upsyningsmän borde hwar och en antekna, huru mycket hwart hemman förbättrat sin åker och äng, och utgifwa et utdrag däraf åt sin Öfwerman. Den slitige borde då framför andre blifwa berömd och hedrad, samt någon fördehl honom lämnas. Eljest hwad skogen beträffar, så kunde den ge-

nom andre inrättningar tilskynda landet långt större nytta, än då den swedjas. Såsom: Pättaska kunde tilredas af Ungsaskan och Harts af Grankådan. Nyttan här af wisar Ryssland, äfwen som Lowisæ Landshöfdingedöme, ty ifrån Läppawirta Sokn i Sawolax har til Lowisa och derifrån til Stockholm, i år blifwit öfwerstyrt 270. Lisp. Harts, somt swarthbrunt somt ljusare, och anseeligt quantum af Pottaska. Et på det högsta lysande efterdöme, hwad en, om Länets bästa nitisk och til des wälmogas befordran sin tid och giöremål upoffrande, Landshöfdinge kan giöra. Ty Landshöfdingen i Lowisa och Riddaren af Kongl. Maj:ts Swärds-Orden Högwälborne Herr ANDERS JOHAN NORDENSKIÖLD är den, hwilken alt detta påbegynt och bragt så långt, at i nämde Sokn Pottaske bruk ikal inrättas. Af lägenheten har ej eller kunnat undangiömma Carelen ifrån Högbemälte Herres åtancka, hwilket, utom otalige andre wedermälen, skönjes däraf, at Han af hög nåd behagat föreslå mig detta ämne och til des utarbetande meddelt all möjelig underrättelse, samt städfse uppehållit mit wacklande hopp, om förmögenheten, at kunna utreda et så granlaga ämne. Det almenna har då at tacka denne Högwälborne Herren före, at detta nu kommit i dagsljuset. Men jag beklagar, at lotten fallit på mig, såsom den, hos hwilken saknats nödig styrcka och förmögenhet til detta arbetets förfärdigande. Af renad Grankåda kunde vidare destilleras Tallolja ej sämre, än rät Terpentinerolja. Af gammal näfwer kunde brännas Jucktolja (Rysfarnas Tökötti) til läder- och hjul-smörja, förökt med Getporfs och Häggbarck. Desutan finnes i Carelska skogarna nog ämne til Een-olja. Jag bör ej eller förbigå Tjären, hwilken framdeles måste blifwa så mycket mera gällande, som tilfalle til des tilwärkning å andre ställen aftager. Hon kunde kokas til Bäck, (hwar til Tjären som

som är bränd af Tall-och Furu-rötter är i synnerhet tjenlig,) äfwen som Pottaska til Twäl. Så mycket mer bör alt detta recommenderas, som Naturen sielf framalstrar ämnen til deras anläggning och wid magt hållande. Men hwad tycker M. L. om träwircke härifrån kunde fås til skepsbyggerier, i synnerhet Masteträn? Desutan Bielckar, Spiror, Sparrar, Balckar, Bräder? I de här förekommande strömmar och forssar borde sågqwarnar med Holländska blad anläggas: Hälft derföre, om intet för någon annan orsak, at de i föregående §. projecterade städer, af dem til sine husbyggnader behörigen må kunna förefes. Men i synnerhet borde gode Hjulqwarnar komma i bruk, hwari-genom det tröttflamma och otaliga dagswärcken förtärande handqwarns malandet, som nu alment brukas i Carelen, skulle afskaffas.

§. 6.

Såsom det är en afgjord sak, at swedjebruk bör afskaffas och i synnerhet den grofwe och bäste timmerskogens blekande förhindras; så faller det af sig sielf, at åkern borde upodlas, til så stor myckenhet, som tilbörli-gen kunde skiötas. Men så nödigt detta är, så mycket wärdlöses det äfwen af mina Landsmän, hwilka använda måst sin tid på swedjehygge, oansedt det är mindre lönande och säkert än godt åkerbruk. At upräkna alla å den-ne ort wid åkerbruket inkomne tel, härrörande af okun-noghet, sedwana och lättja, är ej mit ändamål. Jag skal här allenast anföra någre. Åkern är intet behörigen lagd i tegar. Diksgräfwande anse de såsom något nedrigt, hwar-om de föga bry sig. De fyskslöfatta sig intet med gödsfe-lens förökande på något sätt, hwarföre ock i brist af den samme, icke en gång deras små åkerlappar blifwa nog giödde. Gödsfelen släpa de på åkern rå och obrunnen lalltals,

mäst om vintern, hwaraf selswa musten genom luften och wårflöden blir utlakad, m. m. Med ängens wård är det än sämre. Ty ängarna få blifwa så måslupna som de wela. At upplöga och giöda ängen, är för Carelaren nästan obekant. At låta boskapen tidigt om wåren och sent om hösten gå på ängswallen, anses för mindre farligt. De här ymnogt besintelige kiärr, som nu tjena wildjuren til näste och förorsaka frostnätter, men äro aldeles tjenlige til åker och äng, hjälpa de intet igenom dikning. Sättet, huru detta bör skie, går jag förbi, och förfäkrar, at winsten af denna anlagda mödan blir otrolig. H. Probsten HORN-BORG i Jakimwara fick 1753. af 2. Kappor Rågs utfäde 64. K. r och 1754. af hafra 16. korner. Han har ock med sin fördel besät et uptagit kiärr 15. gångor. Flere sådane exempel kunde andragas til klart bewis därpå, at det arbete, som på de ohyggeligaste kiärr med förnuft användes, rikeligen betalar sig. I de förbättringar, som landtbruket har af nöden, borde Prästerne och andre Ämbetsmän föregå bonden med godt efterdömme, hwilket hos honom uträttar det mästa. Och skatta wi wår nuwarande tid, men i synnerhet efterwerlden för lyckelig, som får upbära nytan af ungdomens underwisning, wid Lärohufen i Hushålls wetenskaper. Desutan, at så mycket lyckeligare ärnå detta ändamål, torde ej wara otjenligt, at på Finska språket, en kårt dock tilbörliig underrättelse om åker-och ängskiötsel skulle utkomma, uti hwilken andras exempel borde åberopas, såsom de där lättast öfwertyga äfwen den enfaldige läsaren, om mögeligheten och winsten af arbetet och således på det högsta upmuntra til efterfölgd. Denne piece borde hwar bonde sig tilhandla, och unge karlar ej tillåtas at gista sig, förän de kunde i et Oeconomiskt Examen göra beskiid. Jag tror, at en önskelig fördel härpå skulle winnas. Ty emedan Carelaren hyser kiärllek för boken,

boken, föreställer man sig billigt, at denne, som skulle lämna honom underwifning i hans hantering, wore aldeles i hans smak. De äldre, som ej förmå med arbete, skulle ei underlåta at läsa i honom och sedan underrätta de yngre. Det af Camereraren SCHULTZE projecterade Oecomiska gillet, bör ej eller här förgätas. Skatten borde ej förökas på den, hwilken genom synnerlig slit upbragt sig til wälmoga och sit hemman til bättre häfd, än andre af samma ränta: heldre har han gjort sig wärdig at få præmium. I annor händelse förfaller hogen för honom, och andre jordbrukare affkräckes ifrån alt nyt fördelagtigt arbete. Af föregående kan en och hwar klarligen aftaga Landthushållningens slätta tilstånd uti Carelen. Men at den är ganska inkränckt, i anseende til des wida fält och de gode tilfällen, som därstädes finnes, kan man inhämta, af inwånarens antal, äfwen ock af den inkomst Cronan har af detta land. Emedan Swenska Carelen skatlägges årligen efter inbyggarens fående wäxt och inbärgning, så är Cronans inkomst ändring, underkastad, och tilökes den heldre årligen än förminskes. År 1754., utom 2214. hemman som alle äro Crono, har här funnits 226. frälse hemman och 46. frälse torpare samt 274. på Crono hemman planterade och bebodde torpare. Efter skatlägnings längdernes innehåll har Ordinarie ränttan, för samma år, bestigit sig til 21854. dal. 28. öre, af hwilka sedan Cronans utgifter afdragits, har behålningen blifwit 19209. dal. 23. öre alt Silfwermynt. Hwilken afkastning är ganska ringa emot detta härliga och widlöftiga land. Likaledes är antalet af inwånare derstädes alt för litet, i ty det ungefärligen bestiger sig til 25000. unge och gamle inberäknade. Hwilken folckbrist närmare at wisa, jag wil jämnföra landets widd med des Åboers antal. I 1. §. fades, at area i berörde land utgör öfwer 200. quadr. m. Om nu hälften afdrages för sioar, bärg och

odugelig marck och man efter Herr Öfwer-Directeuren FAGGOTS method, räknar 231. $\frac{3}{7}$ Tunnländ för hwarje helt hemman, så hafwa 10000:de hela hemman rum å den ländiga marck, som Carelen innehåller. Emedan man ock öfwer en kam säkert bör räkna 8. fulkomlige arbetare på et helt hemman, så fordrar allenast Landtbruket i Carelen 80000. som wida öfwerfkrider antalet af alle i Carelen nu befintelige personer, af hwilke minsta delen är arbetare och den största däremot barn, gammalt och wanfördt folck samt Ämbetsmän och Ståndspersoner. Uti hwilket ringa antal en hufwudgrund ligger til Landtskiötselens swaga tilstånd härstädes. Ty det är sant, hwad D' Avenant in Essays upon ways and means of supplying the war p. 140. säger: „Folck är lands reelle styrcka och rikedom. Wi see, huru wanmätig Spanien är, af brist på inbyggare, fast der fins guld och silfwer, de bästa hamnar och jordmon. „Det är, kan sike bättre, at folck har brist på land, än at land lider brist på folck. Hwarest inbyggare äro få och landet widlöftigt, der är intet annat än lättia och fattigdom; men när mycket folck är inskränckt inom en liten omkrets land, der leder nödwändigheten dem til påfund, sparsamhet och flit, hwilka uti et samhälle äro altid belönte med magt och rikedom. Fordras altså, Wederbörandes åtgärd, huru detta land skal blifwa rikt på arbetare. Til århållande af detta högst wigtiga ändamål, borde tjenlige giftermål på alt sätt hos menige man befrämjas; Föräldrar understöddas, som äro öfwerlastade med flera barn, än de gitta försörja; omsorg dragas för Fader- och Moder-lösa; de, som lefwa ogifte, fast de kunde försörja hustru och barn, borde med strängare pålagor beswäras, än gifte personer af lika förmögenhet. At få Carelen bebodd, skulle det äfwen ansefligen bidraga, om Høge Öfwerheten igenom tillräckelige frihets år, fast på 40.

å 50. år skulle upmuntra någon af almogen, at flytta sig til berörde ort, ifrån de ställen, som äro folckrike och berömde för sin hushållning, såsom Westmanland, Dalarne och Wästgötaland. Ej mindre skulle ofwannämde nyttige ändamål befrämjas, om de wid landets refning, såsom besynnerligen fördelagtige utmärckte ställen af krigsfolcket skulle uptagas til åker och äng, samt byggas med nödiga hus. Sådane af Cronan uptagne gårdar kunde sedan brukas för Cronans räkning, hälft emedan Crono oindelste hemman finnes å den negden, så at nödige dagswärcck wore at tillgå. Det torde ock mången utbiuda sig, at wid sådane gårdars inlösen hålla Cronan skadelös, eller ock at häfda dem emot wanlig skatt.

§. 7.

DE ofeder, som i Carelen hafwa insmygt sig och i synnerhet strida emot det, som i föregående §. blifwit anfördt, borde på det eftertryckeligaste hämmas. Ibland dem är 1:o, at här tillåtes inhyses folck af bägge könen, gifte och ogifte, lefwa hwarest och huru de wilja, samt hafwa lättia och arbete i sit fria wal. Om sommarens arbete desse hos den, som mäst betalar. Om wintern fryka somlige kring landet med oläsig handel, eller ock låta skädda sig til wifs tid för dryg betalning; somlige förtära i lättja det de om sommarens förwärf, och när det blir alt, taga de på nästa sommar dagswärccken föda af den, som bäst har och mäst ger. De mindre förmögne få alltså låf, at umbära dessas tjenst, oanfedt de den samme bäst behöfde. Desse lösdrifware afhålla sig ock gierna ifrån giftermål, emedan de med hustru och barn hade swårt, at föda sig utan Landtbruk; wore förhindrade, at tjena i missväxt år, såsom ock, at fara til Österbotn eller öfwer gräntsen, i synnerhet til någon Rysk stad, där de få större lön än i

hemorten. Denna oredan skulle förekommas, om bonden ej finge wid wite härbärgera eller för dagspenning, låra hos sig arbeta inhyses folck, utan de borde tjena, för den i lagen stadgade lön. De som wille inrätta något nytt, borde förles med så mycket arbetsfolck, som de behöfwa. Til Österbotn eller öfwer gräntsen borde de ej ha låf, at färdas. 2:o Matlagens sielfswäldiga delning och utan åtskilnad, må jag billigt räkna hit. I folckrika gårdar är detta nödigt och nyttigt, men at fadren skiljer sig ifrån sin ende son och 2:ne bröder ifrån hwarannan, wet jag ej, hwartil det ikal gagna. Många dagswärcck gå därigenom at til husbygnad, bränweds och gårdfels hemsläpande, stadsrefor m. m. hwilka annors ej warit af nöden. Åker- och Ångfkiöttel förhindras altfå härigenom mera, än befordras. Ty när en och hwar är wärd, så är intet folck, som kan utföra arbetet. Häraf händer, at de efter skilnaden blifwa uflingar, som förr woro wälmående. Hwarigenom äfwen Cronans inkomst blir osäker. Wore derföre bäst, at sådan delning ej skulle tillåtas, utan i folckrika hemman, hwilka förut hwart och et för sig, med odelt styrcka borde uptaga et nytt boställe, då någon flyttning påtäncktes. 3:o Det i somliga Soknar öfliga lkornfänget, med hwilket ifrån folckrika hus 3. å 4. karlar med en päike lång tid äro fyslosatte, då den förfarnaste med sin bäge ej kan fkiuta mer än 3. högst 4. timber. Denne tid kunde med långt större fördel användas på kiärr dikning, ångrödning samt giödsel ämnens samlande m. m. Hit räknas billigt 4:o, at Ryske underfåtare få komma öfwer gräntsen och arbeta för dagspenning höst och winter. Då deras hjelp wore nyttigast och nödigast, neml. wår- och sommar-tiden, äro de bårta. Emedlertid draga de småningom ifrån landet en hop redbara penningar, emot hwilka deras arbete föga swarar. Om desse kunde qwarhållas i landet, wore önskeligt. (Det torde lättast

taft skie, om dem lämnades frihet och fördelagtigt tilfälle, at idka planteringar.) Men i fall kärleken til deras fädernesland, faft de derstädes nog hårt medfäres, skulle afhålla dem, at sätta sig ner här i landet; så borde deras besök derstädes, aldeles förbjudas. Sedan Carelen på sätt, som förmått är, blifwit rikare på behörigen fyslosatte inbyggare, wore man, näst Guds wälsignelse, säker om mångdubbelt mer spanmål, än der nu finnes. Men huru den samme borde användas, skal följande §. utwisa.

§. 8.

OM Chinesiske Keisaren, när miswäxt år infaller, på publicque kåftnad, skaffar ifrån andra landskaper säd och wisar sig så forgfe, at Han med hela Håfstaten, anlägger såsom wid dödsfall, ordentelig forgedragt; om de folckslag, hwilka man för de minst förnuftige hållit, såsom i Turckiet och Barbarerne wid medelhafwet, hafwa härtills wetat bäst, at conservera sin spanmål under jorden i gropar eller brunnar; om Holländaren, til at stoppa sin egen sädesbrist, har igenom sin kloka hushållning, med spanmåls magaziners inrättning, för hela 7. åren förut, fat sig i stånd, at på denna wara hos sig altid kunna hålla någorlunda jämt och drägeligt pris; så borde wi ej eller underlåta, at efterfölja Josephs hälsofamma råd och hos oss uprätta förrådshus. De skulle tjena icke allenast til mili- tiens nödorst, utan ock för folckets räkning, wid infallande dyr tid, på det at de för billigt pris, måtte få köpa eller ock emot någon, men om de äro utfattige emot ingen wäxt, låna spanmål til sit behof. Härigenom skulle åstads- kommas ock, det Landtman ej blefwe ledsen, at befordra åkerbrukets tilwäxt. Ty när Öfwerheten köper säden i goda år, så får Landtman altid någorlunda skiälig betalning för den samme, hwilket annors intet skier. Detta tager de-

sto beqwämligare lag, som at säden är här rjtärckad, hwilcken förmon de i födre orter intet äga; hwarföre säden ock mycket hos dem lider af fugtighet och mögel, såsom i wåra magaziner af ohyra och matk, neml. Curculiones och Eruca, hwilka upäta spanmål. Men detta förhindres genom wäggarnas sopande, med dertil tjenlige styfwe borstar eller qwaftar och 2:o med Swafwel-ellet Tobaks-rökningen i förrådshusen om hösten, när maskarna krypa ifrån säden, och om wåren, när särlillarne komma fram. Desutan då med, i studande watn, uplöst och wäl omrört Vitriol, både golf och wäggar samt loft öfwerstrykes. Härom kan M. L. vidare jämföra HALES i Dissertation des moyens, de preserver le biscuit & le bled des insectes och DESLANDES i Recueil de differens Traites de Physique & d' Histoire naturelle 1736. Fast säden är den hälsofammaste spis och föda, så är docklikwäl Bränwinet, fast qvint-essencen däraf, ej af samma art. Oachtat denne dryck (som görs somligstades af Wjndrugg och Säckerrör, somligstades af Rijs och Hirs; ja, af sur Märrmiolk,) til Sverige först blef införd, i Konung ERICH XIV. tid, så har likwäl des bruk så fäseligen tiltagit, at emellan 3. och 400000. T:r årligen dertil upgå, som man ser af förteckningarna öfwer bränwins accisen, hwilket ej litet öker den underbalance wår handel står uti. Ty wi nödgas årligen inkiöpa 450000. T:r fäd eller för 22. $\frac{1}{2}$ T:a guld. För alt detta debiterar jag intet mine Landsmän, men får dock låf, at taga någon del för deras räkning. Ty mången, tör hända, förledd däraf, at han får litet efter T:n och då jag tager medium 8. à 12. kannor, håller bränwin för den aldrabästa dryck och tror, at hwarken folck eller boskap kunna komma tilrätta utan finckeljohkoms brännande: men denna tancan kullhäfwer sig sielf. Der wore wäl, om denna wara skulle aldeles komma utur bruk. Men som det med hast

och på en gång ej gierna tager lag, så borde i fall någon bränning af fäd lämnas rum, denna hanteringen endast skie för Cronans räkning. Hwarigenom icke allenast Riks-Cassan blefwe wackert förökt, utan ock denna waras misfsbruk förminskad, margfallig häraf flytande ogudachtighet hämmad, och mången siäl utur fördärfwet räddad. Denne tilwäckerlingen kunde ock allenast skie til något wist quantum, rättadt efter spanmålens dyrare eller lindrigare wärde. Den del af spanmål, som skulle upoffras til bränning, borde årligen småningom aftaga. Sådana Crono-Brännerier borde aldrahäft inrättas i Carelen, såsom en mäkt afägsen ort. Ty derigenom skulle framförfelel af spanmålen blifwa mångdubbelt lättare. Wed finnes där äfwen til öfwerflöd. At med stort beswär, äfwentyr och kostnad framförfla både spanmål och wed, til brännerierne i fläder, som ofta til 100. m. äro afägsne, håller jag intet för något hushållsgrepp. Bränwins brännandet i fläder borde alfså aldeles förbiudas, och alle hos private personer besintelige pannor emot plåtar af Cronan bärbytas.

§. 9.

Såsom wi billigt föreslagit ylle-fabriquer i Carelska fläderna, så borde ock fårskiötselen där i landet drifwes med all ömhet. Den som warit sorgfällig, at förskaffa sig Får af godt slag och at fortplanta generation, borde understödias med hwarjehanda förmåner. Man har orsak at tro, det fåren skulle hafwa et förträffeligt bete på Carelske backorne. Winterfödan kunde göras både ymnog och hällofsam igenom flere slags lös, på hwilka därstädes är stor tilgång. Sedan ängarne blefwe förbättrade och kiärren uttappade, kunde och borde mine Landsmän, med sin besynnerliga fördel, slå sig på stuterier och boskaps skiötseln. Ty hwem ser icke, at detta hushållsgrepp otrolig-

gen lättar affätningen för denne aflägsne ort? til ex. fetalie waror käfta 3. å 4. gångor mer, än et lass spanmål. En drift af gode och giödde Oxar käftar wackra penningar, och framfås med ganska lindrig möda. För en god Häst betalas någre 100:de dal., hwilken jemte sig sielf framhjelper något annat. Den myckenhet af wargar i synnerhet här fins, är et stort hinder emot all Boskapsfkiötsel. Carelarens behändighet, at stryka otroligen fort på sina skidor, torde wara säkraste medel til desse skadedjurs utödande: hälft om han derjemte skulle betjena sig af bössa. Man hör, at Lappen, sedan han igenom sit skidlöpande uttröttat wargen, dödar honom med spiut och at han således befredar hela sit land ifrån detta odjur. Borde icke derföre Carelaren på det eftertryckeligaste tilhållas, at efterfölja detta Lappens berömliga eftersyn?

S. 10.

HWad olägenhet deraf följer, at Länet under en Landshöfdinge är widsträckt, håller jag för onödigt, at med widlöftighet utföra. Den fördel Länet har deraf, at Landshöfdingen kan resa igenom det samma, anmärckas fel och påtäncka tjenlig bot, witnar nog därom. At förtiga de förtretligheter, hwilka den är underkastad, som har någon rät, at söka i Lands-Cancelliet eller-Contoiret. Til förekommande af desse olägenheter, har Landshöfdingen och Riddaren Högwälborne Herr NORDENSKIÖLD, under hwilkens ömma och försigtiga wård Carelens wälmoga tiltager, föreslagit, at Landshöfdinge sätet, som nu ligger ytterst på ena kanten, skulle flyttas midt i Länet, (til ex. Läppawirta eller Idenfalmi) och under Honom komma Sawolax, Carelen och den delen af Österbotn, som gränsar närmast til de nämde orter. At en ordinair Påstgång här borde inrättas och Landsvägarne förbättras, finner hwar och en.

en. Emedan sjukdomar i brist på botemedel, såsom åren 1749, 50, 51. Koppor och Mässläng med Kjkhofta, men 1752, 53, 54. Rödsot ökat de dödas antal ansevärt; så borde till deras hämmande, Carelen få sig en Provincial Medicus. Eller ock borde Apothecaren påläggas, att i alla fohnar i Länet hålla tjenliga läkemedel. Collegium Medicum borde utgifwa en beskrifning, om hwar och en hufvudsjukdom, föreslå wissa medicamenter och wisa sättet, att bruka dem. Taxan för hwart och ett borde ock wara utfatt. Prästen, till hwilken bonden merendels har största förtroende, kunde hos sig hafwa medicamenterna och efter taxan gifwa dem åt de nödlidande, samt öfverskicka pengarna till Apothecaren. Att ej Prästen skulle misstaga sig i sjukdomens igenkiännande, borde hwar och en, som täncker så sig till det ståndet, lära sig det almennaste i Medicin. Ja, man borde ock intet underlåta, att utleta landets fast nu med superstition upfylte botemedel. Ty man finner, att wid åtskilliga tilfällen i landet göres lyckeliga curer. Skräck, widskeppelse och hexeri, hwarmed landet är besmittat, skulle ock härigenom lättast afskaffas. Hospitaller borde ock inrättas, ty här finnas många äldande, betagne till sina sinnen samt bräcklige af fallande fot och smittosamme sjukdomar; ja, allt tiggeri borde aldeles afskaffas och de, hwilka wore ur stånd satte, att göra någon nytta, borde införas i berörde Hospitaller eller Fatighus, att derstädes njuta nödig skiötsel.

Deffa hafwa warit de ringa anmärckningar, hwilka jag giordt wid min födsla orts nuwarande tilstånd och uphjelpande till mögelig och skyndsamt dräktighet. Här hade väl warit ett och annat, i synnerhet uti Natural Historien, som förtjent att omröras. Men min knappa tid och andre omständigheter hindra mig, att för denne gång wara

wara widlöftigare. Dock skal jag, om ödet tillåter, aldrig förglömma, at vidare fullfölja min skyldighet härutinnan. Emedlertid underkastar jag Dit omdöme, Min Läsare, desse rader. Den kårte tid, innom hwilken jag warit nödsakad, at föra dem til pappers, gör, at jag förtjenar Din ursäkt i det, som efter Dit tycke ej wore så wäl eller rätt anfördt. Om jag gifwit dem, som äga bättre urskil-och upfin-nings gåfwa än jag, något tilfälle, at vidare täncka på detta wigtiga och widlöftiga ämne; så skulle jag skatta mit ringa arbete för nog lyckeligt. Gynna dock det och des Uphofsman.

